

EMBERI SZINJÁTÉK.

Regény.

AFOGLYOK behurcolkodtak az egyik tisztábbforma barakba, Zoltán s Dénes egy négyágyas szobában húzódtak meg. A szobában egy félszeg, szeplősképű osztrák gyereket találtak, a Langenscheidt spanyol nyelvtana fölött hasalt, fölnézett, aztán megint a könyvbe ütötte a fejét, a szája makogva járt, mint aki tanul, aztán mégis csak föltápáskodott, megmutatta a jövevények ágyát, s visszatemetkezett a leckéjébe.

— Und der Vierte? — tördelte Dénes.

— Draussen — mutatta az osztrák.

— No, ha az is ilyen kis okulás pulykatojás, akkor elmehetünk ecetes ugorkába rézkrajcárnak.

S odaállt a polc elé és sorba húzogatta a könyveket. Egy csomó szótár és nyelvtan, olasz francia, angol, norvég, orosz. Mindenik szótár elejétől végig kijegyezve : aláhúzás jelezte, melyik szót nem tudja még, a szó mellett kereszt, karika, sraffozott karika, pont : nyilván az előmenetel stációit jelezte. A kis osztrák félszemmel oda-oda sandított a polcra s a könyveit forgató ormótlan gyerekekre s boldog volt, hogy na most, mindjárt megkérdik, ő az a fene nagy tudós, aki mindezt a fejébe tölcésrezte.

— Gehört dir?

— Das ist nur die Hälfte. Az egykettedrész — tette hozzá daráló-gépből kijött magyarsággal s fölegyenesedett, hogy tovább dicsekedjék. Dénesnek ez a bécsi sehogysem tetszett.

— Von Babel? — kérdezte komolyan és kiment a barak elé.

Zoltán úgy tett, mintha az ágyát rendezgetné, aztán maga is kiszökött, egyedül akart a tengerrel maradni. Odatelepedett egy beugró sziklára s nézte a végtelenbe emelkedő kék dombot, a láthatárra kanyargó gözösfüstöt s azt a három négy vitorlát, amely makacs pillangóként remegett a reszkető levegőben s neki látott, hogy rendezze az új filozófiácskáját, amely hetek óta ott mocorgott benne, de a sok sürgés-forgás közt nem ért rá megszületni.

Milyen gyönyörű ez a tenger, s hogy veleterjed a lelkem. Mennyi szép dolog van, amivel vele nőhetünk, pineák, szelek, vonuló sirályok. Milyen boldogság másodszor is fölfedezni a világot, ahogy pendelyes gyerekként fölfedeztük, de most már tudatosan, minden ízt külön ízelve, minden színt külön megforgatva. Mennyi ember s mindenik

a meglepetések sűrűje. Nagyon is ellenségesen néztem őket, a magam fájdalma okozóit figyeltem bennük. De ez a fájdalom eltorzította az okot. A csekély tettek is roppant súlyul esnek arra, aki szenvedni őket: ez az ember tragédiája. Csanádi Gábor biztosan nem volt rossz fiú, sőt kiváló volt, de rám hajított egy kavicsot, s amikor hozzám ért: kővé dagadt.

Igen, ez az emberi boldogtalanság oka. A lerázott porszemek főbeverő sziklákat fiadzanak. Az ember önmagában nem gonosz, csak viszonylataiban lesz azzá. Nem megható-e ez a bécsi fiú, ott hasal a szótárain s szavakkal narkotizálja magát az élete ellen. Ádám bácsi biztosan odaadná egész Magyarországot Nagyszalontáért s egész Nagyszalontát az ő házacskájáért. Ez rossz hazafiság, de nem igazi Ádám-báncsiság-e? Viszont Dénes nem lépne-e bele egy ártatlan oláh hasába is, csak azért, mert tele vannak az erei ifjúsággal és virágos szólamokkal. A tulajdon ifjúságát érezné a másik haláltusájában. Szeretettel megszállt emberek, akiknek a nagy apaságuk, nagy ifjúságuk, nagy reménységük a púpjuk és ficamodásuk. Nem igazabb emberség-e ez, mint az ő szilaj meg nem alkuvása, minden gyengeségre megvetéssel visszaütő dacossága. Az volt a hiány, amit ő tartalomnak érzett: szeretlenség a dacossága.

Ó, ha szétbocsáthatná szíve indáit az emberekbe, hogy az ember sűrű része lenne s ne magányos elátkozott. De ő az eredet erős gyökereit is elszaggatta. Mi köti a szüleihez? Világosan látta a konyhát: tányérja előtt az apját, amint jobb könyöke az asztalon, villája az égnek s türelmesen várja, amíg a piros ínyei közt szétnyomkodott falatot lenyelheti. Az anyja föl-fölugrik s jobb híjján a mosogató vizet igazgatja, nem mintha dolga volna a tűznél, de nem ülhet meg egy percnél tovább az ura előtt, úgy érzi kötelességet mulasztott, ha időnként föl nem ugrik. Zoltán oly közvetlenül látta ezt a képet, mintha a szomszéd szikla barna foltjára írták volna. Még a takarékosan fölcsavart lámpa is ott derengett benne, pedig milyen más volt annak a világossága, mint a közeledő tengerparti alkony hirtelen díszletváltásai. S egyszerre, mint a tenger, földuzzadt vézna melle, a szeretet dagálya áradt a két öreg felé. Minden hibájukkal együtt a tehetetlen szülők voltak ők, az öregség siralmas elhagyottsága párolta őket széppé s ölelnivalóvá. Kitérta a karját, hogy magához szorítsa őket. — A szeretet, a boldogság, — kiáltotta — s mozognia kellett, hogy ez a megtalált boldogság szét ne vesse a szívét.

A nyugati ég napja, mint percek alatt kinyílt és elvirágzott pünkösdi rózsa a tengerre ejtette piros szirmait. A szirmok eleinte mereven úsztak az opálos vizen, aztán átjárta őket a tenger, karimáik bekunkorodtak a habok fodrába, a sötét piros szín szétolvadt, az ég s az ég árnyéka mindinkább összeforrt, mint ember, aki egy lesz a bánatával. Zoltán nagy boldogsága hirtelen elbágyadt. Lelke mélyéről sötét vézész fakadt fel, szétvegyült benne, s elgyengítette. Hamis, hamis, mondta

valaki benne s egyszerre csodálatosan nem tudta, mit kezdjen megtalált szeretetével. A gyönyört követő szorongásban a sorsa üzent.

Vagy egy félórát ülhetett így, zsibbadtan és elveszett tekintettel, amikor közvetlen alatta megmoccant a szikla, ami kőnek látszott, egyenruhának bizonyult, s az egyenruhából ismerős hang kunkorodott elő.

— Vacsoraidó, gyerünk.

Zoltánt meglepte ez a kamélonszerű környezethez idomultság. Zavarodottan nézte az embert, akinek a lábszárvédőbe pólyált gyufalábai veszedelmes elevenen idézték a ládi fűtcát. Egész tisztán hallotta egyik volt osztálytársa hangját: nézzétek az ápluszbé komiszban.

— Frölich tanár úr?

— Igen, felelte síri nyugodtan a kis ember. Ez különben nem fontos. A vacsora sem fontos, de ha lekéssük, megbüntetnek s a hatalom mulandó dölyfének ellenszegülni még kevésbé fontos. Egyenesen kicsinyes és méltatlan hozzánk.

— Tanár úr, nem emlékszik rám, a tanítványa voltam Ládón. Már tizennégy októberében be kellett vonulnia.

— A tanítványaimra nem emlékszem. Mi értelme van varietásokkal és individuumokkal terhelni az agyat, amikor a génuszok is csak elhanyagolható varietások.

Zoltán csodálkozva hallgatta ezt a beszédet, amelynek megvolt az értelme, de mégsem az ép-ész sínjein járt. Majdnem szószerint csendült vissza benne a tanár úr első háborús előadása a számok és a háború viszonyáról. Hogy neki tüzesedett, a fiúk egymás lábát nyomkodták s a hasukat bokszolták, hogy ki ne szakadjon a nevetés iszkája.

Frölich elnézett a tenger szikláin lévő barakok fölött.

— Ez mind nem fontos, motyogta s látszott, hogy a nem fontos makacs szójárása, melyben szellemi élete refrénje tér vissza.

— Mi a fontos, tanár úr? — kérdezte Zoltán kíváncsiság és megdöbbenés közül.

— Fontosak az örök összefüggések, — magyarázta minden páthosz nélkül a tanár, mintha csak a csonkakúp köbtartalmát magyarázná. — Nézze, — öltötte hirtelen barátsággal Zoltán karjába a magáét — a világ egy háromfalu koporsó. A külső koporsó a világ egyéni esetei, a természet agyonmagasztalt változatossága, növények, ásványok, állatok, az ember. A második koporsó a változandóságot maga elé toló vegyivilág, az anyag színjátétszása. A belső, üvegkoporsó: a fizika törvényei. Ezen már átsejlik a halott királylány, az örök összefüggések testetlen teste.

— S az örök összefüggések halottak? — kérdezte önkéntelen tréfás éllel Zoltán.

— Jól mondod, ember, halottak — tüzelt föl Frölich. — Ez a nagyszerű, hogy halottak. Halottak, mint Isten és a matematika. Az élet a legnagyobb merénylet Isten ellen.

— Mi szükség van egy halott Istenre?

— Avanti, avanti — tuszkolta őket az ór, már így is utolsóul ért a csajkájuk a zupás kondérhoz.

Dénes elkeseredetten fogadta Zoltánt.

— Te, a negyedik is bolond. Egy alsós partit sem hozhatunk össze. Mondják, hogy szám-apostol, mindenkit csak per ember szólít, de ezt is engedménynek tartja, szívesebben mondana egységet vagy nullát vagy port.

— Ismerem őt, a tanárom volt — vette védelmébe Zoltán. — Olykor a bolondok fejezik ki legtalálóbban egy kor igazságait. Nem természetes-e, hogy a háború pillanatnyi esztelensége elől az ember az örök dolgokra felebbezen.

— Barátom, az örült előtt megáll a gondolkodás. Aki beteg, az beteg — mondta Dénes s hatalmasat csapott a mellére, mintha a maga egészségéről akart volna meggyőződni.

Zoltánba fullánkot szúrt ennek a beteg szónak az igaztalansága. Egy nagyobb szeretet sejlett föl benne a «hej édesanyámos» szeretetnél, amelybe a bolondok is beleölelhetők. Ez megint valami egyetemes neszesemmi lesz — torkolta le magát s odahenteredett az ágyára s erőltette a fejét, hogy a szüleire gondoljon, még a kezét is összekulcsolta, hogy imádkozik értük, de összekulcsolt kezei elszégyelték magukat, lehullottak s egy fia gondolat sem maradt benne, csak a fejfájása s nagy kedvetlenség, hogy az élet megoldhatatlan.

Zoltán április derekáig maradt a livornoi fogolytáborban. Körülöttük a háború utáni felszabadulás verte pajkos hullámain. Egy-egy habocska a táborba is becsapott. Az örök szívesen elmókáztak velük, nem mentek ellenségszámba már, néhány hónap múlva úgyszólván szélnek fujják őket, addig akár a városba is kiszállingózhattak. Otthon évszám sem lebzelhettek ennyit. Itt nem törték őket a dologgal, a szomszéd liget maradék fáit döntögették, vagy a sanremói autó-utat foltozgatták; az önkéntesek legfőlebb felvigyáztak, senki sem számoltatta el őket a napjaikkal.

Zoltán ott csiszolódott a három új barátja közt. Hol ehhez koccant, hol amahhoz, mindenik tört-koptatott valamit rajta s új és új állásfoglalásra erőltették az eszét. Legelőbb Dénestől hidegedett vissza. Olyan volt ez a fiú, mint félrecsapott bokrétáskalap, cifra szólamokban pöndörödött belőle a beszéd, de fene nagy egészségében s székel keménykötöttségében volt valami tervszerűen kigondolt és Zoltán ép azt nem találta meg benne, ami eleinte húzta: a melegebb emberséget. Egy rákendőzött, «hej édesanyámos, kedves fenyveses Csikországom»-emberség volt ez, a legkarakánabb nyereségét is némi féligtudatos újságírói eredetiség-számítás scenirozta. Különös, ez a Dénes mégis meglökött Zoltánban valamit, amit ő maga csak mímelt; olyan volt ez, mint hitetlen pap térítése. Egy ideig erőltették a barátságot, de mikor látta, hogy Zoltán a számbolondhoz s a pulykatojáshoz húz, köpött egyet s felhőszkodott, hogy ő bizony nem lesz negyedik kerék a fogatukban.

A tanár bölcsészete is hamar kimerült. A sok nem fontos zsákba-macskájából olyan kicsinyke fontos hámozódott ki, hogy azt akár eldobhatta az ember. Zoltán nem ijedt meg a bolond jelzőtől, őt nem lehetett e jelzőkkel egy konok gondolati lánc mellől elriasztani. Azon volt, hogy megbontsa ezt a láncot. Mintha a gondolati tévedés lett volna Frölich elsődleges baja s ha abból kikurálja, a betegsége is meggyógyul! Mint egyenrangúval vitatkozott vele.

— Mi szüksége tanár úrnak az örök dolgokra, amikor minden percünk a változás játéka. A világ egyedekből és pillanatokból áll, a vegetant, a fizikát, a matematikát az ember erőszakolta reá.

— Esztétikusok és nyelvészek szájába való beszéd — tajtékozott fel Frölich. — Méltó a szótárkukac barátjához, aki azzal öli az életét, hogy az emberi érintkezés futó és sztereotip jeleit lapátolja az agyába. Oly rövid az élet, az ember igazán csak a fontos dolgokra szögezheti a figyelmét s nem a századrendű tünetekre.

— De az ember maga is századrendű tünet.

— Rögzítse életébe a halált s örök dolgoknak vált osztályosává.

Ez bombaszt volt, de Zoltán elértette. Bizonyos, hogy Frölich kifelé bolond volt, de befelé következetesebb volt akár melyiküknél. Talán a túlzott következetesség volt a bolondsága. Zoltán kereste a hibát, hol csúszott félre ez a fogékony ember s úgy látta: ott, ahol ő. Nem vetett elég erős horgonyt a szeretetbe. Elkapta valamilyen agyforgószerű s most érthetetlen messzeségből néz az anyagi világ dolgaira. Egy fűbe, fába, emberbe szőtt lélek sosem szakadhatott volna ki így a teremtésből. Amíg a világ értelme felé száll, az élete értelmét veszíti el. Nem az ő tébolyának a megnőtt árnyéka ez a Frölich? Azon az estén különös gyönyörűséggel forgatta a spagettit a ráöntött zsíros lében, mintha ez a spagettire szegzett figyelem is a világhoz drótozta volna vissza.

Fritz, a bécsi fiú, Dénes undorodása után visszacsukta kelyhét a barbár magyarok elől, de Zoltán hallgatag, szerény érdeklődése hamar kiengesztelte. Apró hiúságokkal teletűzött emberke volt ez a Fritz. Hangosan magyarázta, hogy a norvég nyelvben a szó végén áll a névelő s szántsándékkal az étkezőpadon feledte cirillbetűs Karenin Annáját, hogy a derék bajor, aki utána vitte, megkérdezhesse:

— Aber, was für eine Schrift ist das? Russisch? Jesszuszná! Was sie zamlernen!

S ilyenkor Fritz szeplői különös rozsdavörösben ragyogtak fel, mintha egy tüzes gyümölcsnek lettek volna fényes vakotái.

Zoltánnak e fanatikus szorgalom tövén kedveszottyant a tanuláshoz. Fritz kapott rajta, ő megtanítja olaszul, közben a németet is gyakorolhatja. S a nyelvtanulás váratlan örömet hozott. A tenger partján tavaszosan kurjongattak a szelek. Február volt, a Riviera ideje s a nyugtalan álmában vonagló tengert a fogolytábor sziklapadja alól sem lehetett eltiltani. Zoltán mormolgatta a szavakat, az esze a mondatokra

veszett, érzékei a természet ünneplőire s e kettős festés alatt egy-egy órára eltűnt lelkének az igazi színe, hogy az éjtszaka kellemetlen meglepetései, a föltarthatatlan álmok újra s újra visszahozzák átfestett nyomorúságát.

Március elején már olasz újságot olvasott s Fritz hirtelen barátság-rohamában kedves könyvét is odanyomta neki. Egy bőrkötéses Leopardi volt. Zoltán bajosan böngészte a szöveget, de a versek irama elsodorta, különösen az utolsók, ahol a merev hagyományos formák alól kiszabadult vers arányos és mégis szabad hullámokban bukja a szót s a gyér rím úgy lendül el a sorok végéről, mint a tornászt továbblendítő gyűrű-hinta. Igazi latin lélek volt ez, úgy ahogy Zoltán a latinságot a livornói tavasz pineákkal és pálmákkal szaggatott kéksége alatt elgondolta s mégis gyötrőn emberi, megremegtetőn közeli. Szakadatlan halálvágy s alapjában dacos életimádat, mintha valaki azért faragott volna eszten-dőkön át egy drágaművű kést, hogy egy hajnalon a szívébe döfje. Nemesen és dacosan áradt ez a költői szomorúság s Zoltán nem kaphatta el előle a szívét.

Stanco mio cor . . . Posa per sempre. Assai palpitasti. Non val cosa nessuna I moti tuoi, ne di sospiri e degna la terra. «Ess kétségbe utolszor» — bűg ugyanabban a versben. Hol tart ő az «utolsó kétségbeeséstől»? S megint nagyot dobbant benne egy elem, amely mélyebben ül, mint a szív s minden porcikát átjáróbb, mint a vér. Mintha elfeledt jóslatot hordott volna magában, jóslatot, amelynek már csak az ízét érzi s a szavakat már nem idézheti vissza, de az értelme: győzelem. Csak azt tudná: mi a győzelem?

Egy délután a városban bolyongott Fritz-cel. Engedélyt se kellett kérniök; az se baj, ha megszöknek: két tányérral kevesebb zöldség-leves. A kikötő, mint hajók ószere, kibogozhatatlan összevisszaságban halmozott egymás fölé kéményt, árbócot, réz- és nikkelrudat, kötelet és zászlót s a sétány pálmái roppant tenyerekkel kanalzták a levegő édes vizeit.

— Leopardi harminchétéves volt s nem ölelt nőt — mondta Fritz és különc érdeklődéssel csillant Zoltán felé a szeme.

Zoltánban fájós vart kapart fel ez a szó.

— Én azt hiszem — folytatta Fritz — hogy szerelém és kiválóság összeférhetetlenek. A modern nő visszariasztja a finomabb idegrend-szerű férfit.

— Nézze — kapott más tárgy után Zoltán — az a hajó most húzza fel a vasmacskáját. Jó kis lánc, mi?

— Hallott Ottó Weinigerről? A háború alatt lett öngyilkos.

— Nem, nem hallottam. Hogy is hívják azt a pálmafajt, amelynek a földtől ágaznak szét a levelei?

Fritz csodálkozva látta Zoltán idegességét.

— Nem tudom — mondta s bezárkózott, mint a rowarevő virág, amely megkapta az aznapi emészteni valóját. Unottan cammogott Zol-

tán mellett s szeplői belefakultak az arca szürkéségibe, úgy lógatta a fejét, mint rosszízű gyümölcsöt.

Ahogy a sétányon hazabandukolnak, egy rikkancs kiáltására lettek figyelmesek.

— Il bolshevismo in Ungheria!

Megvették az újságot, a Károlyi-kormány lemondásáról s a kommunista államcsinyről voltak benne ellenmondó jelentések.

A kommunizmus híre a tábor magyarjaiból is fölrugdosta az elfeküdt gondolkozást. Találgatták, mi történik a falujukban, de a falu csak azonmód maradt, ahogy gyerekkorukban beléjük itatódott.

— Mi köll inkább, Ádám bácsi: az oláh vagy a vagyonközösség?

De Ádám állhatatosan tartotta a fejét ennyi kósza hír közt, állta őket, mint vörös őszi hold a vonuló felhőket.

— Meglátjuk otthon — s szidta a szicíliai dohányt.

Egy lencsöke fehérmegeyi béresfiú, aki grófi birtokon szolgált, előbb belemelegedett a változásba.

— Mind jó lenne — tündökött — de ha szétmegy a föld, kié lesz az uradalmi magtár?

— Nem megy az szét — magyarázta Dénes legjobb tudomása szerint — hanem a megbízott ül a gróf helyébe.

— El is lopja még a boronaszöveget is — vélte egy emberismerő.

De Dénesnek külön optimista elmélete támadt.

— Góbéság az egész, az oláht akarjuk az orrossal kipörköltetni s ha megvan, odatűzzük a kommunista csillagot, ahová a berecki beszóptott betlehemesek a háromkirályokét.

Zoltán a szüleire gondolt, hova s mire hajoltak ebben a felfordulásban. Vajjon az apja beleköt-e az új urakba, vagy még viszi valamire az úr-szólásával. S jólesett a szívének ez az aggodalom. Mégis csak szeret valakit. Van, akiért szorong. Úgy könyvelte el ezt a szorongását, mint dicséretes eredményt egy nehéz vállalatban.

Néhány nap mulva feloszlatták a tábort. Az osztrákok utazhattak haza, a kommunista magyarok nem érnek meg ekkora tábort. Aki dolgozni akar, mehet falura, a többinek meg ott van Sardinia. Zoltán munkára iratkozott. Ebben az időben vetődött hozzá Knut Hamsun Őszi csillagjainak német fordítása. Ebben az író összeáll egy vándorlegénnyel, tanyáról-tanyára jár, itt vízvezetéket csinál, ott fát dönt, másutt zongorát hangol, mindenbe belekap s mintha a természet lélekzene benne, szerelmes és szemérmes, lázas és szomorú. Zoltánt elbűvölte ez a könyv. Az igazi ember féltetével a természetbe merül, mint szíren a tengerbe. Szeretett volna minél közelebb kerülni az anyaghoz: földet kapálni, vasat reszelni, fát aprítani, mindegy: csak magára ne maradjon. Az ember önmaga kárhozata s úgy üdvözölte a munkát, mint egy romantikus vándor-legénykor kezdetét.

Fritz Zoltánnak adta Leopardiját, francia szótárát és két váltás fehérműjét; a tanár úr kijelentette, hogy neki nem fontos Livorno

vagy Sardinia, Zoltánt se sajnálja, az ember ember, s a por az por. Dénes is Sardiniát választotta. Az utóbbi időben székely anekdótákat írt, az emberek úgy diskuráltak ezekben a kis történetekben, mintha erősszagú virágokkal csapkodták volna egymást s minden szó külön csurgatta a zamatot. No, ő az anekdota-író kedvét belé nem kapálja a talján földbe. Ami kis sundítani való marad a markában, elkél Háromszékben is. S nagy pajtázások közt búcsúzott el, mintha nem ő szidta volna eddig bolond lakótársait.

Zoltán Firenze közelébe került. Egy öreg házaspár kapta meg, akiknek a fiesolei domboldalon volt egy-két hold szőlejük s vagy száz barack- és mandulafájuk. Volt egy fia is Zapatieri apónak, de azt elkapta a Piave s a szép fiesolei szőlő sűrű dudva-elégiákban siratta a kart, mely hiába kapott az életet jelentő folyópart kimosott gyökerei után. Bizony, derék, szíjból font kar volt az s Zaptieri hiába nézegette a maga lötyögő börtökben tartott karcsonjtait, elég volt azoktól, ha a levest a szájig emelték, a szőlőt meg leszedni is gyengék, nemhogy a föld tüzes nedveit fölbirizgálják.

Igy került Zoltán az öregek mellé s nem bánta meg, sosem volt ily közel a boldogsághoz, mint itt, amíg a Zapatieri anyó zupáját hapatyolta. Április volt s Firenze köré fehér tajtékot hánytak a virágzó rosaceák. A sokszínű kockából összerakott dóm messze villogtatta dominó-lapjait, csak negyedórát kellett sétálnia s kikapaszkozhatott a fiesolei franciskánus zárda terraszára, honnan paradicsomnyi harmónia szaladt a szemébe. Sötét ciprusok, az olasz táj jegenyéi úgy rakták fel komoly ecsetvonásukat erre az Arnot körülmosolygó dombos vidékre, mint a távoli halál az emberboldogságra. A zárda faláról Carducci márványba vésett verse készült elrepülni s messze Pisa felé a tenger szürke párái Toscéna illataival ivódtak át.

Zoltán ott hajlongott a leveledző szőlőfüzerek alatt, fölvette az unoka permetezőruháját s a hátára akasztott pléhputtonyból gáliczáport bocsátott a zsenge levelekre, hernyózta a barackfákat s nyesegette a vértetű kikezdte száraz ágakat. Zapatieri apó kicsi vityillója egy szoba-verandányi házacskva volt. Az öregek benn aludtak a szobában, Zoltán a tornácon, de a ház előtti ólban a kecske aludt s azt már négy órakor ki kellett kötni a fűre, hogy legyen reggelire tejük. Nagy tögye volt ennek a kecskének, s ha jót falt, oldalvást kellett feküdnie, hogy ki ne préselje a tulajdon zacskójából a tejet. Zapatieri anyó közvetlenül a sajtárból porciózta szét a frissen fejt reggelit, a két férfi odatelepedett a lépcsőre s egymás mellett hörpögették az italt, de Zoltán bögréje teli volt s az öregé csak félig.

— Basta? — kérdezte az anyó s Zoltánban az unokáját simogatta a szeme.

Olyan öregek voltak már, hogy a gonoszságra se volt erejük, ami pedig nagy életkort jelent. Zoltán sokszor összeölelte volna őket nagy tehetetlenségükben, ha nem fél, hogy megijednek. Apó bögréje peremén

kövér legyek ültek s falták a bizonytalan ajkokról visszacsorduló csöppeket. Zoltán így, oldalról, jól láthatta az öreg fülét, úgy benőtte a nyílását a szőr, mint csalit az elfeledt barlang száját. Elsején néhány lírácskát kaptak a munkájukért, abból kifizették Zoltánt s maradt is, nem is. Úgy hogy Zoltán benn hagyta a kis zsoldot, ami járt volna.

— Majd szüretkor — mondta, ha méltatlankodtak. Így is megtörtént, hogy a kenyeret is kölcsön kellett kérni s májusban az új krumplit főzték meg kecskevajban. Ilyenkor a két öreg bocsánatkérő ijedelemmel pislogott Zoltánra s ő nem győzött bólogatni, hogy milyen jó, csakhogy megvigasztalja őket.

Szó alig esett köztük. Maguk közt rég leszoktak róla, Zoltán beszédjéről meg az istennek se hitték el, hogy az csakugyan olasz nyelv, akármilyen jól ejtette is ki a szavakat. Csak nevelték s rázták a fejüket, mintha azt mondták volna, hej nagy kópé ez a mi prigionieronk, tudjuk mi, hogy van ez. Zoltán bele is nyugodott ebbe a némaságba, ennek is megvolt a varázsa, a kezével mutogatott, amikor szóval is mondhatta volna. Hadd örüljenek a mutogatósinak, az a kis beszédkörűli fölény is jól eshetett a vénség elkoptatta önérzetüknek.

Jó volt ez így együtt. Nagy állandóság ült ebben a kertecskében. Csak a gyümölcsfák hajították el menyasszonybokrétájukat s az elvirágzott szőlő tervezte ki a szemek későbbi helyét. Semmi zaj, legföllebb a sárgarigó szabadította bele a torkát a csöndességbe s a szomszéd menyecske szólt át a kőből rakott kerítésen. De ebben sem volt semmi zavaró. Zoltán füle akkor dugult el az olasz szó elől, amikor akarta s a menyecske ura is ott lebegett a hegyen, mint a karvaly.

Annyira szerették Zoltánt az öregek, hogy vasárnap az unokájuk ünneplőjét adták rá, ez ugyan népviselet volt, de Zoltán feltűnés nélkül villanyosozhatott be Firenzébe. Odavesztette törpeségét a Dóm irdatlan ívei alá, megsétáltatta szemét a Loggia dei Lanci szobrain, átment a Ponte Vecchion, elkeveredett a Boboli kert nyesett fái alatt s meregette a szemét a Belvederéről, hogy látja-e a Zapatieriék viskóját, de tekintete elveszett a hegy oldalán kúszó nyaralók fái közt. Egy vasárnap az Uffizibe is betévedt. Fiesoléból kívülről látta Firenzét, itt belülről. Ott a burkát, itt a lényegét, de burok és lényeg annyira ugyanaz volt, hogy amikor visszakapaszkodott a szőlőbe s körülnézett, hiányzott neki a szentek, akik ott lenn ugyanennek az égnek a sugárzásával mosolyogtak vissza komor szülőanyjukra, a Szentírásra.

Egyik firenzei kirándulásáról apró nyomású, vaskos könyvvel tért meg. Belekerült másfél lírájába, a Medici kápolnából kijövet vette egy utcai könyvárústól. Divina Comedia, olvasta a címet s úgy rémlett neki, hogy erről a könyvről az iskolában is hallott valamit. Belelapozott. Az oldalak egyharmada volt csak szöveg, a többi jegyzet, de igen apróra szedett, úgy hogy tízszerrannyi is lehetett, mint a vers. Hát ez micsoda butaság, bosszankodott, amíg a vityilló lépcsőjén a szemét erőltette s mint csibe a szemet, kapkodta a betűt a mindent összefolyató szürkű-

letből. Csuda tudákosság, gondolta s néhány napig feléje sem nézett balsikerű vételének.

Akkor megeredt a zápor s Zoltán elunta a támasztókarókat hegyezni, előkotorta a könyvét, hátha rájön az ízére, Adyval is így volt s találomra olvasgatott, böngészgetett benne.

Ott ütötte fel a tizenkettedik éneknél, ahol a letörött gallyakból vér és emberi sóhaj fakadt. Az apja mesélt valami ilyesmit a Zölddisznó legenda korában. A juhászlegény is levágta a fűzfa ágát s a fűzfa sírni kezdett, mert elátkozott királyfi volt. Ez a kép, a fájdalom élő erdeje, az oktalan szomorúság bűnhődése, mélyen megindította. A Dante pokla itt van s nem büntetése a bűnnek, de megörökített valósága. Olyasféle érzés volt ez, mint ami Ady első verse után érte. Egyre hevesebben forgatta szótárát s már az undorító széljegyzetekbe is belekukkantott, csakhogy átgázoljon a megértés akadályain. Egy-egy kihámozott éneket újra meg újra elolvasott, amíg csak egyetlen érzéssé nem vált az ének s a sok ének megint egy nagyobbá. S mert mindent élete tengelyéhez kapcsolt: Dante is tanítás lett neki. Föl se tűnt az ítélkezés makacs szigorúsága, a költeményben kifejeződő rend, csak a szánalom nagy lehajlásait érezte, a hatodik ének részvétájulását. Ez a költő együtt érzett az emberekkel. Itélkezhetett fölöttük, mert szerette őket. Csak a szeretet jogosít ítélkezésre. S a szigorú firenzei is fény sugar lett Zoltán lelke hóolvadása fölött.

Mily édes volt ez a hóolvadás! Olykor mégis új s hirtelen fagyok zavarták meg. Voltak percek, amikor az egész Fiesole s a Zapatieri-pár édeskés hazugságnak tűnt, s szinte rákiáltott a kezére, mit ápolgatja azt az iglice-fürtöt. Semmi közöd a növényekhez, ostoba érzelgősség émelyegtet. A hazug olasz ég továbbfejlesztette benne a betegség utáni elgyöngülés meghatottságát, minden porcikája külön szívvel lüktet, ha gyökeret eresztene, bodza-bősséggel hajtana ki rajta a szívjóság. S mindez hazugság, a sorsa elintézetlen. Kibuvó, kibuvó, hajtogatta kétségbeesetten.

Ilyenkor soká hánykolódott a verandára vetett ágyon, sőt ki is telepedett a firenzei ég nagy csillagtekozlása alá. A tejutat szerette volna a lelkére folytatni. Órákba került, amíg az éjtszaka anda levegője elnyomta. Egy hajnalon az öregek az ajtóban találták, a küszöböt ölelte s a fogai közt egy szál sarkantyúvirágot harapdált. Ilyen fekete napok után Zoltán még közelebb húzódott Philemon és Baucisékhoz s még több alázattal iparkodott az unokájuk lenni.

(Folyt. köv.)

Németh László.